

Чуздюк Г. М.

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ПЕРЕКОНАНЬ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті порушується актуальність проблеми моральних переконань у студентської молоді, окреслюються закономірності та умови їх формування.

Ключові слова: моральні переконання, моральна свідомість, моральні цінності, студентська молодь.

В статье затрагивается актуальность проблемы нравственных убеждений в студенческой молодежи, очерчиваются закономерности и условия их формирования.

Ключевые слова: нравственные убеждения, нравственное сознание, нравственные ценности, студенческая молодежь.

In this article we will discuss the importance of the matter of students' moral principles, regularities and conditions under which they are formed.

Key words: moral principles, moral consciousness, moral values, students.

Постановка проблеми. Питання виховання морально зрілої та духовної особистості є однією з найбільш важливих та нагальних проблем нашої держави. В сучасних умовах, коли Україна вибрала курс до незалежності та демократичності, утворився зовсім новий погляд на формування, становлення та виховання молоді людини, зокрема студента. Адже втрата моральних орієнтирів, переоцінка цінностей, соціальна дезорієнтація, зниження загального рівня культури значною мірою вплинули на морально – духовне зростання студентської молоді. Потребують вирішення проблеми формування моральних переконань, принципів та ідеалів як орієнтирів морально свідомої поведінки, що відповідає нормам та вимогам нашого суспільства, сприяє як власному, так і суспільному благополуччю. Саме від стійко сформованих моральних переконань залежить мотивація вчинків молоді людини, здійснення морального вибору, а також визначення високих морально-духовних цінностей, які, перетворюючись у власну потребу, стають внутрішніми регуляторами поведінки. Тому проблема фор-

мування моральних переконань у студентів, визначення їх сутності і закономірностей розвитку є надзвичайно актуальним питанням сьогодення та потребує його успішного розв'язання.

Аналіз досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження проблеми формування моральних переконань в юнацькому віці зробили такі сучасні та вітчизняні вчені, як О. Богданова, М. Боришевський, Н. Вознюк, А. Донцов, С. Карпенчук, І. Краснобаєв, І. Мар'єнко, Н. Рожкова, Л. Рувинський, В. Сухомлинський та ін. [4; 5; 7; 10; 13; 14; 19].

Так, вітчизняний педагог І. Краснобаєв розглядає моральні переконання як спонукальну силу поведінки та визначає шляхи формування останніх у зв'язку з розвитком у юнаків відносин відповідальності та обов'язку. На думку вченого, моральні переконання – це "вироблений людиною погляд, в основі якого лежать ті або інші ідеї, і який характеризується великою спонукальною силою" [10, 9]. Варто зазначити, що І. Краснобаєв наголошує на тому, що в основі переконань лежить позитивне ставлення до знань, моральних принципів та понять, хоча, з іншого боку, переконання є цілісними, такими, що не розкладаються на елементи, оскільки неможливо розчленувати ідею, що входить в основний зміст морального переконання.

Заслуговує на увагу спроба вченого класифікувати переконання. Зокрема, він виділяє два їх види: життєві і наукові, а також визначає шляхи формування моральних переконань в юнацькому віці. До них належать: моральна освіта, організація особистого досвіду моральної поведінки, здійснення продуктивної трудової діяльності [10].

Вітчизняний вчений М. Боришевський вважає, що формування моральних переконань є соціально детермінованим процесом. При чому варто відзначити, що переконання є одним із важливих компонентів свідомості, тому педагог розглядає їх як структурно – функціональне утворення, що поєднує в собі і елементи свідомості, і елементи практики, реальної поведінки кожної людини [4].

Важливим для дослідження проблеми є виділення автором трьох основних компонентів моральних переконань: раціонального, емоціонального та вольового. Перший компонент характеризується наявністю знань моральних норм і зафіксованих у них моральних вимог до поведінки людей, усвідомленням моральних цілей та засобів їх досягнення. В основі емоціонального компоненту лежить певне "психологічне навантаження у процесі функціонування моральних переконань, яке виражається ставленням особи до моральних норм і вимог [4, 10]. При цьому, науковець Н. Рибаківа додає, що "в почуттях, як

структурному елементі моральних переконань найвиразніше виявляється перетворення зовнішніх моральних вимог у (суспільних норм, суспільних вимог) моральні самовимоги» [17, 97].

Третій компонент моральних переконань – вольовий. Він виражається у суб'єктивній готовності людини діяти відповідно до засвоєних через розум і почуття моральних норм. Саме через волю виражається процес втілення морального переконання у діяльності та поведінці студента, його дієвість, що лежить, наприклад, в основі морального вибору. Адже вже в ситуації морального вибору можна судити про те, наскільки є сформованими чи несформованими моральні переконання [4].

На важливість вольового компоненту в переконаннях вказував також відомий вітчизняний педагог В. Сухомлинський [19]. Так, на думку вченого, моральні переконання людини виступають джерелом її вольових сил, прагненням до утвердження в житті моральних норм і принципів. Особливого значення у формуванні моральних переконань В. Сухомлинський надавав вихованню високоморальних почуттів, виробленню моральної сприйнятливості до явищ навколишньої дійсності, а також наголошував на тому, що складовою морального переконання людини є її думки і почуття в їх органічній єдності [19, 13]. «Переконаність спостерігаємо тоді, коли діяльність людини мотивується світоглядом, коли істинність того чи іншого поняття не тільки викликає у людини сумніви, а й формує її об'єктивний стан, її особисте ставлення до істини» [19, 13].

Цікавою є думка І. Мар'єнко про те, що переконання – всього лише «логічно оформлена і виокремлена думка, що віддзеркалює загальні та суттєві ознаки реальних відношень» [13, 67].

Сучасний педагог Н. Вознюк, на відміну від цього, вважає, що моральні переконання є «глибоко осмисленні, емоційно вистрадані, апробовані життєвим досвідом моральні цінності, в істинності та загально значущості яких особистість твердо впевнена, а тому керується ними як імперативними спонуканнями у вчинках, оцінках і самооцінках, виходячи із соціальних потреб і інтересів» [5, 63]. При цьому в «Словнику з етики» виділяється лише його раціональний елемент. «Переконання (моральне) – раціональна основа моральної діяльності особистості, що дозволяє їй здійснювати той або інший вчинок свідомо, з розумінням необхідності та доцільності певної поведінки» [18, 350].

Враховуючи різноманітність тлумачень поняття «моральні переконання» та розбіжностей щодо передумов їх виникнення, ми ставимо

перед собою **мету** проаналізувати в даній статті умови формування моральних переконань в студентській молоді, окреслити закономірності їх виникнення та функціонування.

Виклад основного матеріалу. Моральне виховання студентів покликане розв'язати такі основні завдання:

- формування у студентів моральної свідомості, принципів, норм поведінки, переконаності у повсякденному виконанні цих суспільних вимог;

- виховання моральних почуттів, спонукаючи до корисних справ, вчинків та утримання від негативних дій, що завдають шкоди суспільству;

- вироблення вміння поводитися відповідно до вимог моралі [12, 9].

Так, з огляду на ці три завдання можна визначити, що одну з найважливіших ролей у ефективному моральному вихованні відіграє моральна свідомість. Нею володіє кожна особистість, що живе і діє. Моральна свідомість впливає на моральний вибір (А. А. Гусейнов, О. Г. Дробницький) [6; 8], організовує діяльність людини, налагодження її стосунків з навколишнім оточенням, регулює поведінку, здійснює моральні санкції, що мають духовний характер. Вона спрямована не тільки на усвідомлення моральних аспектів соціального середовища, а й особистістю самої себе в ньому [16].

За визначенням науковця О. Бондаревської, моральною свідомістю особистості є "процес відображення моральною свідомістю морального аспекту суспільних подій та актів поведінки, в результаті яких здійснюється їх моральна оцінка, робиться вибір та регуляція діяльності і поведінки згідно з інтересами суспільства, які виявляються у вимогах (нормах) суспільної моралі» [3, 42–49].

Крім того, вчена виділяє в структурі моральної свідомості три компоненти: нормативний, оціночний і регулятивний, до якого і належать моральні переконання.

Існують різні погляди щодо виникнення моральних переконань. Так, у низці психологічних досліджень (Л. І. Божович, М. Боришевський, В. А. Крутецький, Є. В. Субботський, В. Е. Чудновський) є певні розбіжності щодо початкового етапу їх формування [2; 4; 11]. Наприклад, вітчизняний психолог Л. Божович [2] дотримується думки про те, що переконання виникають тільки в старшому шкільному віці, тому що узагальнені ідеали та стійка самооцінка формуються, починаючи з цього періоду, але перебувають ще в хисткому стані.

Іншої думки дотримується В. Крутецький: моральні переконання закладаються ще у дошкільному віці, хоча інтенсивно формуються в підлітковому та старшому віці [11].

Моральні переконання, на думку М. Боришевського, не виникають у дитини спонтанно і на точно визначеному етапі її становлення як особистості. Закладаючись, вони проходять послідовні етапи: “від елементарних переконань у дитини до зрілих переконань дорослої людини» [4, 13].

Погоджуючись з цією думкою, ми вважаємо, що моральне виховання студентської молоді (етап ранньої молодості) неодмінно має на меті зріле формування моральних переконань як необхідної умови підвищення її морально – етичного потенціалу загалом.

У студентські роки підвищується інтерес до моральних проблем (пошук сенсу життя, любов, обов’язки тощо), прагнення до нових ідей, активного пошуку самого себе, розвиваються такі риси характеру, як: рішучість, настирливість, самостійність, індивідуальність. Студентська молодь часто плутає ідеали з ілюзіями, самостійно планує свою діяльність і поведінку у відповідності зі свідомо виробленими (правильними чи хибними) моральними принципами, переконаннями та усвідомленням обов’язку. Студент прагне зрозуміти суть моральності, найзагальніші закони поведінки людей, намагається виробити власні моральні критерії, орієнтири. Становлення морального Я – важливий, складний та довготривалий процес, що може існувати все життя, а в юності, коли система моральних переконань, принципів, знань поки що не до кінця дозріла, він потребує певного відрізка часу, щоб не “стати легкою здобиччю морального нігілізму» [9, 79].

Ось саме цей період становлення моральної особистості варто не пропустити у розвитку, формуванні та вихованні молоді людини, бо від нього залежить майбутнє нації, власне розбудова самої держави. Студентська молодь як суспільна група займає значну частину суспільства, а тому певною мірою впливає на формування морального “обличчя» суспільства, визначає його морально – духовний потенціал.

Без стійко сформованих моральних переконань особистість не зможе досягти моральної зрілості. Звідси, важливим завданням постає визначення умов, за яких будуть формуватися моральні переконання.

Так, як зазначає педагог М. Боришевський, необхідними умовами формування моральних переконань є наявність стійкого морального ідеалу як важливого компоненту моральної свідомості; активна життєва позиція; “глибоке усвідомлення особою нерозривного зв’язку між моральною цінністю вчинку і його мотивом» [4, 21]. Тільки високий рівень моральної мотивації відзначається стійкою єдністю моральних переконань та спонукає особистість до добродійності, як самоцілі [5, 89].

Вітчизняний науковець І. Мар'єнко додає, що крім цього потрібні ще моральні знання та усвідомлені моральні ідеї. Переконанням може бути лише те, що дає установку на певний тип поведінки і виступає змістом внутрішніх правил для його дій [13, 70].

Сучасний учений А. Донцов підкреслює важливу роль розвитку світогляду та наявності емоційного компоненту у формуванні моральних переконань [7, 70]. «Без емоційного відношення до моральних вимог останні (моральні переконання – Г. Ч.) залишились би чимось чужим, зовнішнім для людини і не змогли б реалізуватися в поведінкових актах» [15, 78]. В. Момов зазначає, що моральні переконання людини є усвідомлення змісту й об'єктивної необхідності моральних цінностей суспільства. За такої умови суспільні моральні норми перетворюються у внутрішні еталони і мотиви поведінки людини [15, 139]. При чому моральні переконання неможливо завчити чи запам'ятати, вони утворюються в процесі навчання, виховання, під дією об'єктивних умов життя людей і завжди виражають готовність до дії [15, 78].

Сучасний педагог Т. Авксентьєва дотримується думки, що дієвими в особистості є лише ті переконання, про які можна судити на основі її фактичної поведінки в ситуації морального вибору. В такому випадку прийняття рішення здійснюється на основі встановленої ієрархії цінностей і вимагає максимального напруження морально-вольових ресурсів людини [1].

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, зазначимо, що процес формування моральних переконань у студентської молоді є складний та довготривалий процес і характеризується як кінцевий етап морально – етичного виховання, сформованістю стійкої, морально зрілої особистості.

Перспективи подальших розробок. Подальші дослідження планується провести в напрямку вивчення інших проблем морального виховання студентської молоді.

Література:

1. Авксентьєва Т. А. Формування моральної свідомості студентів вищих педагогічних навчальних закладів: Дис. ... канд. пед. наук. – Вінниця. – 2005. – 198 с.
2. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – М.: Просвещение, 1968. – 464 с.
3. Бондаревская Е. В. Формирования нравственного сознания старшеклассников // Развитие нравственных убеждений школьников. – К.: Рад. Школа, 1986. – С. 6-43.

4. Борышевский М. И. Нравственные убеждения и их формирования у детей. – К.: “Знання», 1979. – 48 с.
5. Вознюк Н. М. Етико – педагогічні основи формування особистості: Навчальний посіб. для студентів вищ. навч. закладів / М-во освіти і науки України. НАУ. – К.: Центр навч. літ., 2005. – 193 с.
6. Гусейнов А. А. Золотое правило нравственности. – 3-е изд., доп. И перераб. – М.: Мол. гвардия, 1988. – 271 [1] с.
7. Донцов А. В. Формування моральних механізмів поведінки студентської молоді. – Харків: “Шлях», 1999. – 226 с.
8. Дробницкий О. Г. Проблемы нравственности. – М.: Политиздат. – 1977. – 351 с.
9. Кон И. С. Какими они себя видят. – М.: “Знание», 1975. – 96 с.
10. Краснобаев И. М. Формирование нравственных убеждений у старших школьников. – М.: Учпедгиз, 1960. – 159 с.
11. Крутецкий В.А. Убеждения // Педагогическая энциклопедия. – Т. 4. – М., 1968. – 422 с.
12. Кузнєцова О. А. Моральне виховання студентів вищих навчальних педагогічних закладів: Навчальний посібник. – Миколаїв: Вид – во “Гліон», 2006. – 164 с.
13. Марьенко И. С. Нравственное становление личности школьника. – М.: Педагогика, 1985. – 102 с.
14. Марьенко И.С. Основы процесса нравственного воспитания школьников. – М.: Просвещение, 1980. – 183 с.
15. Момов В. Человек, мораль, воспитание. – М.: Изд-во “Прогресс» 1975. – 163 с.
16. Моральна свідомість та самосвідомість особистості. Монографія. / За ред. проф. М. В. Савчина, доц. І. М. Галяна. – Дрогобич, 2009. – 288 с.
17. Рыбакова Н. В. Моральные отношения и их структура. Изд. Ленингр. ун-та, 1974. – 120 с.
18. Словарь по этике / Под. ред. И. С. Кона. – 4-е изд. – М.: Политиздат, 1981. – С. 350.
19. Сухомлинский В. А. Избранные произведения: В 5-ти т. / Редкол.: Дзеверин А. Г. (пред.) и др. – Т. 2. – К.: Рад. школа, 1979. – С. 13.